

Valsts prezidenta Egila Levita uzruna Latvijas–Krievijas miera līguma parakstīšanas 100. gadadienas pasākumā Rīgas pili

Publicēts: 11.08.2020.

[Egils Levits](#)

[Ārlietas](#)

Ekselences!

Dāmas un kungji!

Godātie klātesošie!

I

Man ir prieks jūs šodien visus sveikt Rīgas pili, atzīmējot Latvijas un Krievijas miera līguma 100. gadadienu.

Latvijas valstij un tautai šis līgums bija svarīgs toreiz, pirms gadsimta, un aizvadītā gadsimta laikā tā politiski simboliskā un juridiskā nozīme ir tikai pieaugusi.

II

Miera līgums ar Krieviju 1920. gada 11. augustā nebija parasts starptautiskais līgums. Mums Latvijā tas nozīmēja ļoti daudz – kara beigas, mieru un izcīnītu uzvaru pret neatkarīgas Latvijas valsts idejas pretiniekiem.

Ar Miera līgumu Krievija atzina Latvijas valsts neatkarību un uz mūžīgiem laikiem atteicās no visām suverēnajām tiesībām, kas Krievijai bija piederējušas uz Latvijas tautu un zemi.

Vēl lielāku nozīmi Miera līgums ieguva 20 gadus vēlāk, kad Padomju Savienība, pārkāpjot starptautiskās tiesības, lauza šajā līgumā noteikto un okupēja Latviju.

Latvijas valsts nepārtrauktības doktrīnā un Latvijas okupācijas neatzīšanas politikā bija svarīga atsauce uz Miera līgumu, uzrādot vienu no starptautiskajiem līgumiem, ko Padomju Savienība nebija ievērojusi. Visus 50 okupācijas gadus mēs atgādinājām par pieļauto starptautisko tiesību pārkāpumu un konsekventi prasījām Latvijas neatkarības atjaunošanu uz valsts nepārtrauktības pamata.

Tādēļ ir tikai dziļi likumsakarīgi, ka 1920. gada 11. augusta Miera līgums ir ietverts arī 1990. gada 4. maija deklarācijā "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu".

Man jāsaka, ka starptautiskajās tiesībās mēs nevaram atrast šādus precedētus (protams, Igaunijā un Lietuvā ir līdzīgi precedēti), taču vēl viens precedēts ir noticis Āzijā, pat mūsu gadsimtā, proti, Austrumtimoras atjaunošana pēc ilgstošas okupācijas, kas gan nebija 50 gadus, bet gan nepilnus 30 gadus ilga. Starptautiskās tiesības ir ļoti noturīgas un spēj izturēt un uzturēt konsekventu starptautisko tiesību prioritāti, līdz situācija mainās un mēs varam atkal īstenot starptautiskās tiesības. Tādēļ šis precedēts ir nozīmīgs ne tikai mūsu valstīm – Igaunijai, Latvijai un Lietuvai, bet tas ir nozīmīgs arī starptautiskajās tiesībās, pierādot un apliecinot starptautisko tiesību ilgtspēju.

III

Šo politiski simbolisko un juridisko iemeslu dēļ 1920. gada 11. augusta Miera līgums pie mums ir kļuvis par vienu no vislabāk zināmajiem un analizētajiem starptautiskajiem līgumiem.

Es tomēr šajā brīdī gribētu uzsvērt, ka otra līgumslēdzēja puse – Krievija – šobrīd neuzskata Miera līgumu par spēkā esošu un tai saistošu. Krievijas argumentācijā mēs nesaklausām patiesu vēlmi atzīt pieļautos starptautisko tiesību pārkāpumus pret Latviju (un arī citām mūsu reģiona valstīm) un viest drošu pārliecību, ka nekad vairs nebūtu iespējama šāda pagātnes atkārtošāšanās.

Tā vietā Krievija uztur vēstures mītu par notikumu gaitu starpkaru periodā un ar to labi parāda nevēlēšanos atzīt vēsturisko patiesību.

Tas rada neizpratni un bažas, ka mūsdienu starptautiskajā sistēmā kāds tomēr joprojām mēģina argumentēt ar Staļina laika politikas argumentāciju.

IV

Šo iemeslu dēļ Miera līguma gadsimts nav tikai stāsts par pagātni, par vēsturi. Kamēr pagātnes nodarījumi nav atzīti un vēsturiskais taisnīgums nav atjaunots, kā arī mēs neesam guvuši pārliecību, ka mūsu kaimiņš patiešām ir mainījies un turpmāk godprātīgi pildīs savas starptautiskās saistības, Miera līgums nav tikai vēstures jautājums, bet tas ir arī mūsdienu jautājums.

Krievija uzskata, ka kopš 1940. gada līgums nav spēkā tādēļ, ka ir notikusi būtiska apstākļu maiņa, kā dēļ līgums zaudējis savu spēku.

Tomēr atbilstoši starptautisko tiesību principiem būtiska apstākļu maiņa nevar tikt izmantota kā pamats līguma darbības izbeigšanai, ja šī būtiskā maiņa, uz ko atsaucas līguma dalībnieks, ir šī līgumā paredzēto saistību vai jebkuru citu starptautisku saistību attiecībā pret citu līguma dalībnieku (tātad šajā kontekstā pret Latviju) pārkāpumu rezultāts.

Tādēļ es vēlētos uzsvērt, ka uz būtisku apstākļu izmaiņas klauzulu jeb t. s. *clausula rebus sic stantibus* viena līgumslēdzēja puse var atsaukties tikai labā ticībā jeb *bona fides* (*good faith*), un tikai šādā situācijā var tikt uzskatīts, ka līgums nav spēkā. Šāda situācija šajā gadījumā nav, līdz ar to mēs konsekventi un atbilstoši starptautisko tiesību principam uzskatām, ka līgums, protams, joprojām ir spēkā.

Līdz ar to Krievija kā Padomju Savienības mantiniece uz *clausula rebus sic stantibus* atsaukties nevar. Tā kā abas līgumslēdzējas puses nav labprātīgi vienojušās par šī līguma atcelšanu, tad Miera līgums juridiski joprojām ir spēkā.

Es tomēr šodien detalizēti šajā starptautiski tiesiskajā argumentācijā neiedziļināšos, jo Latvijas pozīcija šajā jautājumā ir labi zināma, un šī Latvijas pozīcija arī ir akceptēta visā starptautiskajā kopienā.

V

Toreiz, pirms simt gadiem, Miera līgums tika noslēgts intensīvu un ārkārtīgi grūtu sarunu rezultātā, kas sākās Maskavā un turpinājās Rīgā.

Miera līguma noslēgšanā vispirms bija ieinteresēta Latvija. Turpretim ne Padomju Krievija, ne no Latvijas padzītie Pētera Stučkas vadītie lielinieki, ne arī I Pasaules karā uzvarējušās Antantes valstis šajā līgumā īpaši ieinteresētas nebija.

Antantes valstis vēlējās pēc iespējas ilgāk saglabāt vienu pretlieliniecisko fronti un cerēja panākt Ļeņina režīma gāšanu. Savukārt Padomju Krievija šādus miera līgumus politiski uzskatīja tikai par taktisku pagaidu pasākumu pirms vispasaules revolūcijas, kas arī bija viņu mērķis.

Sarunas ar Krieviju šajos sarežģītajos politiskajos apstākļos Latvijas delegācijas vadītājs Jānis Vesmanis vēlāk raksturoja kā "sacensību izturībā", kur panākumus varēja gūt tikai ar neatlaidību. Un mūsu diplomāti tajās panāca mums vajadzīgo un vēlamo.

VI

Šis Miera līgums plašākā Eiropas kontekstā ir daļa no tā saucamās Versaļas–Rīgas sistēmas, kas noteica politisko izkārtojumu Eiropā pēc I Pasaules kara.

Pirmais šajā sistēmā bija 1919. gada 28. jūnijā Versaļā sabiedroto parakstītais Miera līgums ar karā uzvarēto Vāciju, bet noslēdzošais – 1921. gada 18. marta Polijas un Padomju Krievijas miera līgums, kas tika noslēgts šeit, Rīgā.

Versaļā un Rīgā noslēgtās valstu robežas pastāvēja līdz pat II Pasaules kara sākumam.

VII

Sarunas, īpaši Maskavas posmā (kas ir līguma sākumposms), noritēja īpaši grūti, jo bija jāstāpās ar uz Krieviju atkāpušos latviešu lielinieku pretestību. Vairākas reizes sarunas atradās uz izjukšanas robežas.

Latvijas delegātiem nācās saprast, ka Krievijas sarunvedēji diemžēl negrasās būt lietišķi un ievērot pat iepriekš dotos solījumus. Latvija savu cīņu par Miera līgumu bija sākusi no loģiskas pozīcijas, ka, ņemot vērā Krievijas iebrukumu Latvijā 1918. gada decembrī, par kara izraisīšanu bija atbildīga Padomju Krievija.

Taču Maskava kategoriski atteicās to atzīt. Tā nevēlējās maksāt kompensāciju par karadarbības laikā nodarītajiem postījumiem. Krievijas delegācijas vadītājs Ādolfs Joffe aizbildinājās, ka lielinieki nekad neesot Latvijai oficiāli pieteikuši karu, tādēļ arī jebkāda kara zaudējumu atlīdzināšana kā slēpta kontribūcija būtu noraidāma. Tātad tas, ka Krievija iebrūk citā valstī bez kara pieteikšanas, acīmredzot, tika uzskatīts toreiz sarunu gaitā par attaisnojumu un ļāva atteikties maksāt kontribūcijas.

Eksperti bija aplēsuši, ka I Pasaules kara laikā Latvijas saimniecība ir cietusi zaudējumus vairāk nekā trīs miljardu zelta rubļu apmērā. Tādēļ Latvijai šķita taisnīgi, ka Krievijai ir jāsedz vismaz daļa no šiem zaudējumiem.

Taču padomju delegāti kategoriski noraidīja Latvijas prasību pēc daļas no Krievijas impērijas zelta fonda, jo, kā tika argumentēts, tā neesot "manta, ko var šādi ņemt un sadalīt".

Krievija šajās sarunās varēja atļauties runāt no spēka pozīcijām, jo sarunu posms Maskavā sākās laikā, kad balto kustība pret Padomju Krievijas valdību jau bija gandrīz sakauta. Bija atlikusi vien Vrangaļa armija Krimā, bet arī tās uzvarēšana bija laika jautājums, un to saprata visi.

Citējot profesoru Aivaru Strangu: "Miera sarunu izejas pozīcijas bija atšķirīgas: krievi vēlējās ātru mieru, bet bez piekāpšanās Latvijai; Latvija vēlējās mieru, kurā būtu, cik iespējams, vairāk ieguvumu ekonomisko prasību jomā." Tas nozīmē, ka pēc iespējas

lielāka kompensācija vai kontribūcija par Latvijai nodarītajiem zaudējumiem karā.

Lai cik asi neskanētu debates Latvijas Satversmes sapulcē – toreizējā Latvijas parlamentā, kas pastāvīgi sekoja līdzī miera sarunām Maskavā un Rīgā –, Latvijas sabiedrībā un parlamentā pārstāvētajās partijās galvenajā jautājumā pastāvēja vienprātība – Latvijai miers ir akūti nepieciešams. Normālu attiecību iedibināšana starp Latviju un Padomju Krieviju ļautu atgriezties Latvijai pie tā, ko tās iedzīvotāji jau sen vēlējas – pie valsts izbūves darba.

Galvenais, ko Latvijas sarunvedēji varēja izmantot šajās miera sarunās, bija Krievijai traucējošā Latvijas armijas klātbūtne Latvijas–Krievijas frontē. Vēlāk Latvijas sarunu delegācijas vadītājs Jānis Vesmanis rakstīja: “Mazs bij’ šis spēks, bet uzticīgi viņš stāvēja savās sargvietās. Šis spēks bij’ mūsu delegācijas vienīgais balsts un uzticīgais sabiedrotais.”

Taču Latvija nevarēja atļauties ilgstoši uzturēt kara laika armiju, kas jau bija izaugusi līdz teju 60 tūkstošiem vīru.

Starp Latvijai svarīgākajiem sarunu punktiem atradās arī Krievijā palikušo I Pasaules kara bēgļu jautājums, un to izdevās atrisināt miera sarunu laikā. 1920. gada 12. jūnijā tika parakstīts Bēgļu reevakuācijas līgums. Pateicoties šim līgumam, turpmākajos gados no Krievijas atpakaļ uz Latviju atgriezās vismaz 225 tūkstoši bēgļu.

VIII

Jūlijā, sarunām pārceļoties uz Rīgu, cīņa par katru pozīciju turpinājās. Beigu beigās līguma svinīgā parakstīšana 11. augustā notika Ārlietu ministrijas ēkā Krišjāņa Valdemāra ielā 3. Savus parakstus uz dokumenta Latvijas vārdā lika Latvijas delegācijas vadītājs Jānis Vesmanis, juristi Pēteris Berģis, Ansis Buševics, Kārlis Pauļuks, kā arī pulkvedis Eduards Kalniņš. Padomju Krieviju pārstāvēja Ādolfs Joffe un Jakovs Gaņeckis.

Simbolisks ir arī Latvijas delegācijas vadītāja J. Vesmaņa tālākais liktenis. Viņš vadīja šīs sarunas 1920. gadā, bet, kad Padomju Krievija okupēja Latviju, viņš tika apcietināts, deportēts uz Padomju Savienību, un tur viņš arī cietumā mira.

Latvijas ārlietu ministrs Zigfrīds Anna Meierovics Miera līguma ratifikācijas debatēs, kas sekoja Miera līguma parakstīšanai, Latvijas Satversmes sapulcē 1920. gada 2. septembrī uzsvēra, ka saimnieciski Miera līgums gan nav ideāls, taču ir labākais, ko Latvijas delegācija šajos apstākļos varēja panākt.

Latvijas Satversmes sapulce Miera līgumu ratificēja vienbalsīgi.

IX

Miera līgumā tika ietverti kopumā 23 panti, kas regulēja visu potenciālo attiecību spektru starp Latviju un Krieviju. Līgumā var saskatīt četras autonomas līguma daļas, katru ar savu mērķi un saistību apjomu.

Pirmkārt, Miera līguma I pants pārtrauca formālo kara stāvokli starp abām valstīm un deklarēja mieru kā starpvalstu attiecību stāvokli.

Otrkārt, Miera līguma II pants fiksēja Latvijas un latviešu atdalīšanos no Krievijas un to, ka Krievija atzīst Latvijas tautas pašnoteikšanās tiesības. Šis pants arī ir vissvarīgākais, tādēļ es to citēšu pilnībā:

---

99 “Krievija bez ierunām atzīst Latvijas valsts neatkarību, patstāvību un suverenitāti un labprātīgi un uz mūžīgiem laikiem atsakās no visām suverēnām tiesībām, kuras piederēja Krievijai attiecībā uz Latvijas tautu un zemi kā uz bijušās valsts tiesiskās iekārtas, tā arī uz starptautisko līgumu pamata, kuri šē aprādītā nozīmē zaudē savu spēku uz nākošiem laikiem. No agrākās piederības pie Krievijas Latvijas tautai un zemei neizceļas nekādas saistības attiecībā uz Krieviju.”

Treškārt, Miera līguma III pants fiksēja Latvijas un Krievijas valsts robežu.

Un visbeidzot, ceturtkārt, citi Miera līguma panti paredzēja abu līgumslēdzēju pušu pēckara attiecību noregulējumu, risinot problēmas, kas radušās gan I Pasaules kara laikā, gan arī Neatkarības kara laikā. Miera līgumā tika solīta karagūstekņu atlaišana, bēgļu atgriešanās dzimtenē, kā arī fiksēts, ka par Latvijas pilsoņiem ir uzskatāmas personas, kuras pašas vai kuru vecāki līdz 1914. gada 1. augustam, tātad līdz I Pasaules kara sākumam, ir dzīvojuši Latvijas teritorijā.

Daudziem Miera līguma punktiem piemita ekonomisks raksturs, jo Latvijā cerēja, ka ideālā variantā varēs atjaunot pirms I Pasaules kara pastāvējušās saimnieciskās attiecības ar Krieviju. Taču tas bija maldīgs priekšstats, kas nākotnē nesa ne vienu vien vilšanos.

Jāteic, ka Padomju Krievija gan izpildīja samērā niecīgu daļu no Miera līgumā noteiktā. Piemēram, no Krievijas bankās pirms kara noguldītajiem 80 miljoniem zelta rubļu Latvijas pilsoņi nedabāja atpakaļ neko.

Starp citu, mūsdienu Krievijas propaganda nereti pārmet Latvijai sarkano latviešu strēlnieku kalpošanu Padomju Krievijas armijas sastāvā Pilsu kara gados, it kā Latvija kā valsts būtu par to rīcību kaut kādā mērā atbildīga. Tāpēc interesanti atzīmēt Miera līguma IV pantam pievienoto īpašo piezīmi, kurā teikts, ka "Latvijas Strēlnieku divīzijas" daļām "neraugoties uz nosaukumiem, nevar būt attiecības ne uz latviešu tautu, ne uz Latvijas valsti".

X

Par spīti visam, Miera līgums bija ilgi gaidīts un iezīmēja kara beigas un miera laikus. Latvijas sabiedrība to vispirms uztvēra kā juridisku dokumentu, kas nodrošina Latvijas valsts atzīšanu, noformē Latvijas pilsoņu kopumu un valsts austrumu robežu.

Turpretim Krievijas skatījumā miera līgumi ar citām valstīm pēc I Pasaules kara un Pilsu kara beigām bija vien politiskās un militārās situācijas uzspiests solis, kas būtu atmetams, tiklīdz situācija pavēršas Maskavai par labu, jo Krievija tobrīd vēl nebija atteikusies no vispasaules revolūcijas mērķa. Tādēļ Krievija nepiešķīra īpašu vērtību nedz šajos līgumos dotajiem solījumiem, nedz uzņemtajām starptautiskajām saistībām.

Te varētu minēt Gruzijas Demokrātiskās Republikas traģisko piemēru. Gruzija pasludināja neatkarību 1918. gada 26. maijā. Savukārt 1920. gada 7. maijā tā parakstīja Miera līgumu ar Padomju Krieviju, un 1921. gada 11. janvārī valsti de iure atzina Eiropas lielvaras. Taču 1921. gada 12. februārī Padomju Krievija iebruka Gruzijā, turklāt bez kara pieteikuma. Ieņemtajā Tbilisi no Krievijā dzīvojošajiem gruzīnu lielniekiem tika izveidota Gruzijas revolucionārā komiteja, kas pasludināja Gruzijas Padomju Republiku, kas pēc tam tika iekļauta Padomju Savienībā.

Jānorāda, ka tikai dažas dienas pēc Latvijas–Krievijas miera līguma parakstīšanas Polijas armija sakāva Krievijas pārspēku pie Varšavas. Tas bija tā saucamais "brīnums pie Vislas" (*Miracle of the Vistula*), kad Polijas karaspēks maršala Pilsudska vadībā sakāva uzbrūkošo krievu karaspēku.

Ir dziļi simboliski, ka Padomju Krievijas un Polijas miera līgums pēc poļu draugu uzvaras tika parakstīts tieši Rīgā Melngalvju namā 1921. gada 18. martā.

Šī Polijas uzvara uz 20 gadiem apturēja Krievijas militāro ekspansiju Eiropā un ļāva nostiprināties gan Polijai, gan citām jaunajām valstīm, tostarp Latvijai, kas, īstenojot savas pašnoteikšanās tiesības, bija radušās uz Krievijas impērijas drupām.

Pēc četrām dienām Polija atzīmēs šīs vēsturiskās uzvaras simtgadi, un mēs, latvieši, šajā dienā būsime kopā ar mūsu poļu draugiem un sabiedrotajiem.

XI

Es pateicos mūsu kaimiņvalstu pārstāvjiem – Somijas ārlietu ministram, Igaunijas ārlietu ministram, Polijas ārlietu ministram, tāpat arī Lietuvas vēstniekam, kuri šodien šeit ir kopā ar mums, lai atzīmētu šo mums, visām mūsu reģiona valstīm, svarīgo gadadienu. Visas šīs valstis ar saviem karavīriem ir palīdzējušas Latvijai uzvarēt Neatkarības karā, kas beidzās ar šo Miera līgumu. Latvijas Neatkarības karš bija daļa no mūsu kopējās cīņas par visu mūsu tautu valstisko pašnoteikšanos.

Vēsture māca mūs būt nomodā un piesardzīgiem, jo dažādo miera līgumu gadsimts vienlaikus ir arī stāsts par starptautiskajām

saistībām, ko viena līgumslēdzēja puse neplāno godprātīgi pildīt un ievērot, par labas ticības trūkumu starptautiskajās attiecībās, par gatavību pārskatīt reģiona karti un apdraudēt mieru un stabilitāti, tiklīdz tam rodas iespēja.

Tādēļ mums ir svarīgi atzīmēt šo Latvijas–Krievijas miera līguma 100. gadskārtu kā atgādinājumu par nepieciešamību arvien vairāk stiprināt tiesībās balstītu starptautisko kārtību pasaulē, mūsu atbildību par starptautisko tiesību ievērošanu un pastāvīgi rūpēties par savu iekšējo un ārējo drošību.

Arī šodien, tieši šajās dienās, mēs esam norūpējušies par situāciju mūsu kaimiņvalstī Baltkrievijā un ceram, ka situācija tur atrisināsies atbilstoši starptautiskajām tiesībām un demokrātijas principiem.

Latvija, tāpat kā mūsu draugi – Somija, Igaunija, Lietuva, Polija –, tāpat kā visas Eiropas Savienības un NATO dalībvalstis, kuru vēstnieki šodien ir šeit, uzskata, ka starptautiskās tiesības, tajās balstītas starptautiskās drošības garantijas un pastāvīgas, efektīvas un solidāras rūpes par savu un savu partneru drošību ir miera pamats šeit, mūsu reģionā, mūsu kopējā Eiropā un visā pasaulē.

Paldies par uzmanību!

<https://www.president.lv/lv/jaunums/valsts-prezidenta-egila-levita-uzruna-latvijas-krievijas-miera-liguma-parakstisanas-100-gadadienas-pasakuma-rigas-pili>